

Digitális szociológia – Kihívások és távlatok

Szerkesztői előszó

DESSEWFFY TIBOR

Ha igaz az, hogy a szociológia feladata a körülöttünk örvénylő valóság megértése és értelmes magyarázata, akkor aligha van mit csodálkoznunk a digitális szociológia utóbbi években tapasztalható robbanásszerű előretörésén. A területhez tartozó publikációk, kiadványok, kutatások számának szinte követhetetlen ütemű terjedése arra a kettősségre vezethető vissza, amit digitális hermeneutikának neveztem egy korábbi könyvemben (Dessewffy 2019). Arra az egymással összefüggő, egymásra folyamatos hatással bíró kettősségre gondolok, hogy egyrészt a digitális adatokon alapuló technológiák megváltoztatják az életünket, illetve – szociológusok számára hasonlóan fontos módon – radikálisan bővítik a megismerés eszköztárát, és így a feltehető, vizsgálható értelmes kérdések körét is.

A világ, a társadalmak átalakulását jól érzékelteti, hogy míg egy évtizede lehetséges volt a digitális szociológiát elkülönült szakszociológiaként kezelni, ma már alig lehet olyan területet említeni, ahol a digitalizáció következményeinek ne lenne komoly szerepe, a településszociológiától az érzelmek szociológiájáig, a kulturális fogyasztástól az egyenlőtlenségek vizsgálatán át az öregedés- vagy az ifjúságkutatásig. Még az olyan, látszatra immunis területek, mint a társadalom- vagy politikátörténet is erősen érintettek, hiszen a digitalizált archívumok és releváns módszertanok (pl. szövegbányászat) számtalan új kutatási lehetőséget nyitnak meg az e témák iránt érdeklődők számára. Ha pedig a múltból a jelen felé fordítjuk figyelmünk fókuszát, akkor valóban lajstromozhatatlanul tág az új jelenségek köre.

Ehhez a kavalkádhoz két megjegyzés kívánkozik. Egyrészt ma már egyre többen ismerik fel – hozzátenném a szociológián kívül is –, hogy nem technológiáról van szó önmagában. Az a kérdés, hogy a digitális adatok és az ezek használatára irányuló technológiák elterjedése hogyan változtatja meg az életünket, pontosabban mi mindannyian hogyan alkalmazzuk és alakítjuk ezeket a technológiai lehetőségeket. Ezért kérdezheti Daniel Miller és szerzőtársai (Miller és mtsai 2016) szellemes könyvük címében: Mit tesz a világ az Internettel? A felhasználások, újragondolások és kreatív átalakítások listája szinte végtelen. Ezek némelyike felemelő (mint a betegségekkel élők önszorgító Facebook-csoportjai), némelyike borzalmas (mint a tömeggyilkosságokat élőben közvetítő gyilkosok), de olyan felhasználása ez a technológiának, amire aligha gondoltak kialakításakor a fejlesztők.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Digitális szociológia

A másik fontos megjegyzés ennek az átalakulásnak dinamikájára vonatkozik. A kevés bizonyosság egyike, amivel szolgálhatunk, az, hogy bármilyen brutálisnak is érzékeljük ezt az átalakulást, ami a születéstől a halálig, a munkától a szerelmen át a háborúig átalakítja életünk folyamatait, ennek a változásnak még csak az elején vagyunk. Nem a beláthatatlan jövővel szeretnék riogatni, hiszen egyikünk sem tudhatja, mit hoznak majd a következő évek, évtizedek, inkább arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy milyen gyakran válunk a „nyelv cselének” áldozatává: hiszen én is úgy beszéltem a „digitalizációról”, „internetről”, mintha ezek a fogalmak, akár a múlt-ra vetítve, egységes folyamatokat jeleznének. Vannak olyan kontextusok, amikor ez a homogenizáció elfogadható – remélem, a fenti bekezdések is ilyenek voltak –, de digitális folyamatok kapcsán fájdalmasan jelentkezik az időhöz kötöttség problémája. Egész mást jelentett, más társadalmi gyakorlatokat implicált az internet a betárcsázós hőskorban a múlt évezred végén, mást a korlátlan, majd wifihasználattal az azt követő 2000-es években, majd megint más felhasználási szokásokat erősített fel a mobilhasználattal jellemezhető jelenben tartó időszak, és akkor még nem beszéltünk a platformok ma véget nem érőnek tűnő burjánzásáról. Ebben a nagyon gyorsan változó, gyakran radikális átrendeződéseket hozó világban a folyamatok, jelenségek „időbélyegezésének”, a kutatási eredmények reflexív kontextusba helyezésének különösen nagy szerepe van.

Ezzel át is térhetünk a digitális hermeneutika megismerési oldalára. Ennek egy örömdetes aspektusa, hogy a megismerési eszköztár átalakulása követi a valóság változásának sebességét: az új analitikai eszközökkel az adatok gyűjtése, kiértékelése, vizualizációja és publikációja is hihetetlen mértékben felgyorsult. Ez azonban, ne kerteljünk, korántsem ártatlan folyamat, sem intellektuális, sem pozicionálási szempontból. Bruno Latour mondását számtalanszor idéztem az elmúlt években: ha megváltoztatod a megismerés eszközeit, megváltoztatod a társadalomelméletet is (Latour 2010). Nem egyszerűen mást látunk akár ugyanabból a valóságdarabból, ha szemüvegen, vagy távcsővel, vagy mikroszkóppal vizsgáljuk, hanem egészen más jelenségek és összefüggések tárulnak fel előttünk, amelyek új elméletek iránti igényeket is artikulálnak. Ennek az új nyelvnek, elméleti keretnek a kidolgozása lesz a következő évtized egyik legnagyobb intellektuális kihívása.

A másik megkerülhetetlen kihívás a pozicionálással kapcsolatos. Az elmúlt évszázadban a társadalomtudományok pozícióját – belső rivalizálásokat leszámítva – a társadalmi folyamatok értelmezésében tulajdonképpen nem kérdőjelezték meg. Mára ez radikálisan megváltozott: fizikusok, matematikusok, informatikusok, programozók, a data science zászlója alatt csoportosuló legkülönbözőbb bandériumok jelentik be igényüket nem egyszerűen alternatív valóságmagyarázatok prezentálására, de adatfelhasználási kompetenciájuk legitimitási bázisán érvényesebb elemzések bevezetésére is.

Ez nem a szociológia pozícióvesztése miatt aggályos elsősorban – bár nem kell szégyellni egyik szakma képviselőinek sem, ha működik bennük az életösztön és túl-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Digitális szociológia

élni szeretnének. Ami ennél azonban fontosabb, az a szociológiai tudás és képzelet elmúlt évszázadokban felhalmozott fogalomkészlete és megértési apparátusa, amely meggyőződésem szerint elengedhetetlen a digitális kor társadalmi folyamatainak megértéséhez. Azért szolgált különös örömmre a *Metszetek* felkérése a *Digitális szociológia* különszám szerkesztésére, mert a kollégák alábbiakban olvasható tanulmányai ezt a szakmai rezilienciát, intellektuális nyitottságot, képzelőerőt és módszertani alaposságot jelenítik meg, amely szükséges ahhoz, hogy a szociológia a 21. században is sikeres maradjon. Fontos tanulmánygyűjtemény született, amely egyszerre mutatja a lehetséges megközelítések sokszínűségét és ad kurrens képet a feldolgozott témákról. Köszönöm a különszám szerzőinek a remek tanulmányokat, a felkért opponenseknek az írásokra fordított időt és a konstruktív kritikákat, valamint a *Metszetek* szerkesztőségének a felkérést és a szövegek gondozását. Azt remélem, hogy az Olvasónak is annyi öröme lesz ezekben a tanulmányokban, mint a szerzőknek és a szerkesztőknek.

Irodalom

- Dessewffy, T. (2019): *Digitális szociológia. Budapest, Typotex Elektronikus Kiadó Kft.*
- Miller, D. – Sinanan, J. – Wang, X. – McDonald, T. – Haynes, N. – Costa, E. – Nicolescu, R. (2016): *How the world changed social media?* UCL press.
- Latour, B. (2010): *Tarde's idea of quantification.* Routledge.